

GƏL GEDƏK YURDA SARI

bayatı-poema

Əli Rza XƏLƏFLİ

III hissə

Sözümün canı Şamilin səsidir. “Zabul”unda, “Segah”ında... “Çahargah”ında... çağlayan səsi. Şamilin səsi bütün muğamlarda işləyib. Açıq, “səsin işləməyi” ifadəsini mübahisəli qəbul etsəm də, elə mən də sənətkarların (səs sahiblərinin) dediyi tərzdə işləməli oldum.

İşləmək - hərəkətdir. Yer-dəyişmədir. Ən başlıcası, zamanla, məkanla döyüşməkdir. Yer də hərəkət eləməyə, Ay da Yerə ətrafında dövrə vurmağa, Günəş ona işıq salmaz. Demək, səsin işləməyi əslində müəyyən mahiyyətdir, mənadır. Açıq, “Şamil bəxtli sənətkardır” demək istəyirəm. Ona görə bəxtli sənətkardır ki, heç olmasa, başının tükü sanı xeyir-dua verdiyi gənclərin toylarından lent yazıları qalıb. Hansımıza sirr deyil ki, Məhəmməd Həsən xan Fələkzadə - Nalə kimi sənətkarın zamanında qrammofon yazılarının ənənəsi olsa da, səsi qalmayıb.

Bilmirəm, dünyada heç nəyin itməməsi haqqındakı qanun hansısa bizdən öncəki səsləri qaytarıb zamanımıza gətirə bilirmi? Əgər səsləri qaytarmaq mümkün olsaydı, yaddaşımın imkanı daxilində Cəbrayıl ilə bağlı yadıma düşən adları çəkərdim; Dirili Qurbanı, Maralyanlı Aşıq Pəri, Daşkəsənli Aşıq Humay, Tumaslı Aşıq Abdulla, Qalacıqlı Aşıq Surxay... daha kimlərin səsinə qaytarmaq və o səslərin arasında hansı notların zəmanəmizə keçib gəldiyini görmək bəlkə də, çox sirlərin üstünə aydınlıq gətirərdi.

Əgər səs sirlərinin varislik sirləri açılsaydı, onda Hüseyn Əhmədovun səsinin kökünü tapmaq bizə çətin olmazdı. Deyəsən, artıq qeydlərimdə adlarını çəkmişəm. Cəbrayılın özündən Tahirlər var. Şövlə toylar yola salardı. Əlbəttə, işğaldan əvvəlki zamanı nəzərdə tutaram. İşğaldan əvvəlki zamandan üzün bəri səs yanğısı ilə yurdu yaddaşdan silinməyə qoymayan... Xankişi Şıxlarlı, Şahmali Kürdoğlu yolunun bu gün nadir davam-

çılarından olan Xələfli Elman Mürşüdoğlu... bəlkə neçə istedadlı sənətkarın adını çəkmək olar. Bu sənətkarların hər biri səs meydanına gələndə artıq qabaqda Hüseyn Əhmədovunu, Şamil Əhmədlini və Sədaqət Mərcanlıyı görürdülər.

70-ci illərin əvvəlləri idi. Yataqxanamız Mədəni-Maarif Texnikumunun yaxınlığında - Dərnəgüldə yerləşirdi. Fazil Bayramovla təsadüfən bir məclisdə görüşdüm. Əlbəttə, onda mən çox gənc idim. Fazil Bayramov kimi söz, sənət, qiraət ustasının kimliyinə dəyər vermək gücündə deyildim. Amma onun qiraət ustası kimi ustadlığını heyranlığımı gördüyü üçün mənimlə söhbətə vaxt ayırdı: Cəbrayıldan danışdı. Çınarda çay içməyini, Cəbrayılın çınarları boyu gəzib gördüklərini xatırlamağı da əslində mənə diqqətin ifadəsi idi. Tələbəsi Hüseyn Əhmədovlundan söhbət açdı. Heyranlıqla danışdı. Cəbrayılın istedadlarını inamla xatırlayırdı. Ən başlıcası, bu gün mənim üçün çox gərəkli olan, yaddaşımın az qala əlyazma nüsxəsi kimi əziz tutulan təəsüratlarını da əsirgəmədi. Şamilədən danışdı. Onun gələcəkdə necə böyük bir istedad sahibi olacağını bildirdi. Mən deyə bilmərəm ki, o vaxt Fazil Bayramov şəxsən Şamili tanıyırdı, ya yox.

Amma vicdanı da, mənəvi mühitinin meyarları danışdığına, səsinə təzahür edən Fazil Bayramov Şamilin ilk dəfə istedadlı obrazını mənim varlığımda gizlənməmiş və bu günə cən yaşarlığını itirməyən kitab beləcə yazdı. Əlbəttə, söhbət təkcə Şamilə bağlı olmadı. Fazil Bayramov müdrik ustad, zamanın söz, sənət, ən başlıcası, səs mühitindən baş çıxaran ziyalı kimi Sədaqət Ağayevi - Mərcanlıyı da yada saldı. Onun da çox ümid verən gənc olduğunuda deydi olduğu kimi yadımdadır. Əlbəttə, artıq o zaman Azərbaycanın səs mühitində istedadı ilə parlayan Yaqut Abdullayeva söhbətimiz üçün alayı mövzu idi. Mən görürdüm ki, Fazil Bayramov Cəbrayıl mənəvi mühitini yaxşı bilir. Çünki Yaqut xanımdan sonra (Yaqut xanım artıq Bakıda idi, operada ölməz obrazlar yaradırdı) Cəbrayıldan istedadlı xanım sənətkar kimi Fatma xanım parlamaşdı. İz itmirdi. Səs özündən sonrakı səs üçün ana bəni idi. Mehriban xanım uzun müddətdir ki, köçkünlük zamanında Cəbrayıldan alıb gətirdiyi səsi həmyurdları ilə bölüşməkdədir.

İndi ustad Fazil Bayramovun o söhbətini yaddaşımda çətinliklə bərpa edirəm. Və həm də təhrifə yol vermədən yaddaşımın əziyyətinə qatlaşaraq bərpa edirəm. Üstəlik az qala, 50 il bundan əvvəlki dəyərləndirmələri indiki zamanın ölçüləri ilə məhək daşına çəkirəm. Və düşünürəm ki, varislik qırılmayıb. Bu gün Şamilin də ardıcılıqları var. Nə olsun ki, qədərincə ictimaiyyətə görünməyib. Onun məşhur “Dur, gedək” mahnısını (həm mətni, həm də musiqisi Şamil Əhmədlinindir) ölkəmizcə məşhur olan Məhəbbət Kazımov şövlə oxuyardı.

Elə Şamil Əhmədlinin özünün də müəllifliyi ilə ifa etdiyi həmin mahnı yaddaşlarda kifayət qədər güclü yaşayır. İndi də görkəmli sənətkar həmkarları onu görəndə “dur gedək” deyir. Eşidən ariflər işarənin hara vurulduğunu yaxşı bilir.

Hər sənətkarın bir kitabı var. Şamilinki dərd kitabıdır. Elə əzəldən dərdə aşıq olub. Yaşadığı zamanın köçü onun üçün bayatılarla oxunan durna qatarı idi.

80-ci illərin əvvəllərində mən Cəbrayılın rayon qəzetində işləyirdim: Xudafərinde. Əvvəlcə adı “Kolxozçu” olub. Kimsəyə asan gəlməsin, “Kolxozçu”dan “Xudafərin”ə qədər gələn yol nə qədər böyük, dönməz mübarizələr bahasına başa gəlmişdi. Hətta bu ada görə, eləcə də, Qarabağ hadisələri ilə bağlı verdiyimiz yazılara görə də o vaxtkı hakimiyyətin mərkəzi komitəsinədən gəlib redaksiyadan izahatlar tələb etdilər. Qəzetin məsul rəhbərləri izahat verməmişdilər. Şəxsən mənim özümdən “Qarabağda bir gül bitir” və “İztirablar mənəngənsində” adlı yazılarıma görə ayrıca izahat aldılar. Tarixin hansı yolla gedəcəyini bilmədiyimizdən həyəcanlarımız qaçılmaz idi.

Belə bir zamanda artıq Şamilin Cəbrayıldan istedadlı sənətvərlərindən seçib yaratdığı “Arazbarı” ansamblı kifayət qədər yaşa dolmuşdu. O vaxt inzibati pəncəsi ilə insanları sıxan mühit sovet dövrünün mənəvi tələbatı qarşısında aciz idi. Birinci katib yuxarıdan verilən sifarişlər gələn kimi Şamili gəzirdi. Qırx dəqiqəlik, qırx beş dəqiqəlik, bəzən də yarım saatlıq Azərbaycan televiziyası ilə çəkilişlər üçün dəvət olunurdu “Arazbarı” ansamblı. Bu o zaman idi ki, Şamilin səsi dərindən dibindən dağın zirvəsinə işləyirdi.

Qəribin baxtı durmaz,
Boynunu necə burmaz,
Perik düşən quşlar da
Yad yerdə yuva qurmaz.

Ay Şamil, səsin gəlsin,
Simsarın kəsin, gəlsin,
Bayatı məni ütdü,
Səsin, nəfəsin gəlsin.

Şamil qağa, hay düşər,
Səs düşər, haray düşər,
Yol açılar, gedərik,
Qəlbə fərəh, pay düşər.

Bir az yaddaş suyu sun,
Xatirələr uyusun,
Gəldik bulaq başına,
İç, ürəyin soyusun.

Ayrılıq bir quyudu,
Çıxsan, dilək boyudu.
Şamil, sənin itiyn,
Çoxdan bulaq suyudur.

Ömür dilək cəngidir,
Ahəngidir, həngidir,
Saralan yarpaqlar da
Günümüzün rəngidir.

Dərd nəğməli bir tarıq,
Dərd üstündə biz varıq,
Bu qışdan çıxma bilsək,
Yaza ümid tutarıq.

Taleyin sövdəsi var,
Onun da vədəsi var,
Allaha can borcluyuq,
Əzrayıl hədəsi var.

Qürub üzün qərbədir,
Gün qatardır, sürbədir.
Bizdən qalan nə varsa,
Üstümüzə türbədir.

Hər yaşın təkəni var,
Ədəbi-ərkanı var,
Bu həyat gül bağıdır
Üstündə tikəni var.

Bəxt bizi seçən gündür,
Zəmini biçən gündür,
Ayağımız altında
Xəzəllər keçən gündür.

Dost ağlasa, neyləyər,
Gəlsə yasa neyləyər?
Bel bükülüb diz əsə,
Əldə əsa neyləyər?

Ay Şamil, tozdu çöllər,
Görürəm, bozdu çöllər,
Üstündən quraq keçib,
Quruca sözdü çöllər.

* * *

Şamil, hələ yaşarıq,
Qaynarıq, daşarıq,
Səsinin işığında
Nəçə bələm aşarıq.

Hər sözün öz öcü var,
Kəsəri, ülgücü var;
Səs sözə qardaş olsa,
Bənd aşar, sel gücü var.

İgidə təpər gəlsin,
Qurşasın, kəmə gəlsin;
Qırx dörd günlük zəfərin,
Toyuna nəmər gəlsin.

Gün doğsun, gözə gəlsin,
Yayılsın, düzə gəlsin;
Dağların gen gününü,
Vəsf edək, sözə gəlsin.

Könlümüz dolan yerə,
Gülləri solan yerə;
Gəl gedək yurda sarı,
İzimiz qalan yerə.

Gülsüz bülbül ağlayar,
Səsi sinə dağlayar;
Səsin bitən köüllər,
Adına gül bağlayar.

Açıldı qəfəs, bülbül,
Güllənsin nəfəs, bülbül;
Gülşən səni gözləyir,
Bəs hanı həvəs, bülbül?

Bir misra göy yazaram,
Al-yaşıl öy, yazaram;
Üstündə ay-uldusu,
Bütün yer-göy yazaram.

Üstümüzə yel getdi,
Ay dolandı, il getdi;
Qəlbimiz dibçək oldu,
Sinəmizdə dərd bitdi.

Hələ yollar daş-daşdı,
Hər daş özü sirdaşdır;
Cəbrayılın toyları,
Yaddan çıxmaz yaddaşdır.

Qalacağın giləsi,
Xələflinin buğdası;
Aşıq Surxay deyərdi,
Zəhmət varın mayası.

Ay dağlar, qoca dağlar,
Zirvəsi uca dağlar;
Aşıq Surxay oxuyan,
Sədi sənə yadigar.

Pirim bir buta verdi,
Sirri boyata verdi;
Şamilə aşıq Surxay,
Səsinə buta verdi.

Yurda yazaydı yazı,
Gedəydik bu payızı;
Bizə süfrə açaydı,
Kasıb bir kəndçi qızı.

Bu dərənün uzununu,
Sındıraydıq buzunu;
Oxuyaydın, ay Şamil,
Çoban, qaytar quzunu.

Söz gül açsın, solmasın,
Qəlbə qəhər dolmasın;
İşıqlı dünyamızın
Yolu zülmət olmasın.

Manqal közdən nurlanar,
Sevgi gözdən nurlanar;
Qəlbə ocaq yanarsa,
Şair sözdən nurlanar.

Bulaq yarpız böyütsün,
Adlı-adsız böyütsün;
Nəsilər budaq açsın,
Yurd oğul-qız böyütsün.

Söz axıb yaza könlüm,
Dillənsin saza könlüm;
Biz qışı çox çəkmişik,
Yetişsin yaza könlüm.

(Davamı 9-cu səhifədə)

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

Dilim yandı, köz dedim,
Göynədi, mən döz dedim;
Bəlkə bir bilən oldu,
Söz içində söz dedim.

Başdaşımda yazı var,
Oxu, qəlbin nurlanar;
Bilikli adamların
Qəbri də işiq salar.

Bəlalı başlar bizim,
Dərdli yaddaşlar bizim;
Şəhidlərin qanıyla
Yazılan daşlar bizim.

Şamil, göydən dərd yağır,
Gəl, bir bayatı çağır;
Çiyinim necə tablasın,
Qəm dağı dağdan ağır.

Yol gəldi Xələflidən,
Söz qalxdı, bitdi dən-dən;
Bizi yaman üyütdü,
Bu dəyirman, bu dən-dən.

Hardadır görən ellər,
Bu yurdu quran ellər;
Zaman xalı toxuyub,
Naxışı viran ellər.

Könlümün şüşələri,
Ürkək bənövşələri;
Göyərər, bitər yenə,
Zəfərin meşələri.

Dostluq ömrə dad verər,
Şamil, dad həyat verər;
Səni səsin yaşadar,
Mənə də söz ad verər.

Nənələr qan tapşırdı,
Yandı, büryan tapşırdı;
Müdrük, aqıl kişilər,
Qürbətdə can tapşırdı.

Şahvələdli, Bulaqlı,
Yaşıl donlu, irmaqlı;
Yanar yenə işıqlar,
Olar yenə Çıraqlı.

Üstündən kimsə keçər,
Körpüm yumrula qalmaz.

Əsilli Bəyalılar,
Şöhrətli Qalalılar;
Hörmətdə, ehtiramda,
Hər kəsdən alalılar.

Qaracallı soyludur,
Mirzəcanlı toyludur;
Ağsakların törəsi,
Dədə Qorqud boyludur.

Cəbrayılı günləri,
Şamil, necə unudum?

Həsret mənə aşdı, gəl,
Hər dərdimdən başdı, gəl;
Çaylaqda yanan dərdim,
Gözlərimdən daşdı, gəl.

Oxumun qaşığı yandı,
Dəymədi, daşığı yandı;
Ayrılıq elə ütdü,
Sinəmin başı yandı.

Bu düzdə lələ vardı,
Sevdağı Gilə vardı.
Bir acı rüzgar əsdi,
Düzdə nə var apardı.

Dərdin boyatı qaldı,
Bitdi, boy atı... qaldı.
Lələmizin nağılı,
Oldu bayatı qaldı.

Ay Şamil, Gilədən de,
Sözü çək, gilədən de.
Zilə çək bayatını,
Bir ağız Lələdən de.

Lələni sayru gördüm,
Giləni ayrı gördüm.
Aradan Araz axır
Saralı, sayru gördüm.

Lələdə yara vardı,
Gilədə qara vardı.
Bir zaman Xan Çobanın
Dərdində Sara vardı.

Eşqində Gilə yandı,
Yağmadı, Gilə yandı.
Ayrılıq hasar çəkdi,
Həsretdən Lələ yandı.

Yaz gələr, yağış olar,
Yağmasa, yığış olar.
Könlündə quraq olsa,
Ahlının yağış olar.

Səs sacda teli yandı,
Yayıldı çölə, yandı.
Yurda gələndə deyin,
Lələ də belə yandı.

Gözdən keçir gələni,
Gör dərdindən ölənini.
Ay Şamil, itiyin bil
Axtar eldə Lələni.

Çıxım düzə, nə deyim?
Doğru, düzə nə deyim?
Lələni düzdə qoyan,
İnci düzə nə deyim?

Lələsiz Gilə düzdə,
Çən dağda, gilə düzdə.

Bulud göydə qaralar,
Yağmağa yer qaralar.
Ürəyi daş sındırmaz
Tənəli söz qaralar.

Haramı düzü dəndi,
Yamacı, düzü dəndi.
Soruşan olsa deyin;
Lələnin üzü döndü.

Sellər yolu yudu, gəl,
Kol basdı, qurudu, gəl.
Ağlamaqdan Gilənin
Göz yaşını qurudu, gəl.

Duman çölün tülüdür,
Süsəni, sünbülüdür.
Lələ düzün bülbülü,
Gilə qızıl gülüdür.

Hər salxımı gilə bil,
Hər giləni Gilə bil.
Şamil, Lələ özünsən
Yurdu elə Gilə bil.

Qismət həsrətə düşdü,
Qərib türbətə düşdü.
Daş qoydum yük üstünə,
Getdi qürbətə düşdü.

Yer tərpendi, dağ düşdü,
Qaya uçdu, dağ düşdü.
Hərənin bir gəzi var,
Mənə də bu dağ düşdü.

Şamil, Qaradağlı var,
Şəhid qara dağlı var.
Ürəyində dərd yeri,
Qəlbi yara dağlı var.

Şamil, səsi yurdda göz,
Eldə axtar, yurdda göz.
Viran Qaradağlıda
Bir ulayan qurdda göz.

GƏL GEDƏK YURDA SARI

Cəbrayıl pir kitabdır,
Açılsa sirr kitabdır;
Hər məhəllə bir dastan,
Hər oymaq bir kitabdır.

Bu "Dəyirman dərəsi",
Unutmasın törəsi;
Yarəhmədli bağları,
Yaşıl çevrə yörəsi.

Kimdən bəs nə soruşaq,
Yaxşı-pis, nə soruşaq;
Dədə Qurbanı bilər,
Fələkdən nə soruşaq.

Cəbrayılın gülü var,
Gülü var, bülbülü var;
Vağanayan çöllərin,
Dən tutmaz sünbülü var.

Ötdü ömür yaşımız,
Nələr çəkdi başımız;
Viran yurdun özüdür,
Yenə könül daşımız.

Sabir Süleyman vardı,
Sözü qələm tutardı;
Böyük Sabir Əhmədli,
Gəlsə ölən tutardı.

Dərdim yumrula, qalmaz,
Saxla, yumrula, qalmaz;

Xələflilər kök saldı,
Məhlə saldı, kök saldı;
Cavanşir kəhrizinin,
Yörəsində kök saldı.

Qurban tərəsi, gəzi,
Gözəl Hasanlı üzü;
Xubyarlı türbələri
İtməz yaddaşın izi.

Yarəhmədli elinin,
Şirin-şirin dilinin;
Yaddan çıxmaz şabaşı,
Toyda bəylə gəlinin.

Dağın-daşın sərəsi,
Möcüzədir hərəsi;
Allahın tablosudur,
Cəbrayıl mənzerəsi.

Papı-Çərəkən... bağlar,
Yas tutur, baxan dağlar;
Təvərə kəhrizində,
Xatirə yaddaş ağlar.

Siriklinin Novruzu,
Bərəkət çörək, duzu;
Güneydən gələnlərin,
Bərq vurardı ulduzu.

Muğamda, tarda yudum,
Dərd yedim udum-udum;

Xain gözdə tir gəzər,
Aqıl eldə pir gəzər.
Arif olan səyyahdı,
Söz içində söz gəzər.

Dərdi soysaq göynəyər,
Qəmi oysaq göynəyər.
Sözə çəksən Lələni
Dildə qaysaq göynəyər.

Bir aşiq eldə gəzsin,
Sazı da əldə gəzsin.
Bir Lələ hekayəti
Təzədən dildə gəzsin.

Zaman kələf dolayır,
Dövrən ocaq qalayır.
Lələnin boş yurdunda
İndi bayquş ulayır.

Gilə dərdin daşdır,
Lələ yurd yaddaşdır.
Bayatıda hər misra
Gilənin göz yaşdır.

Bu düzdə gül bitmişdi,
Üstə bülbül ötmüşdü.
Gilə yalqız gördüm,
Lələ köçüb getmişdi.

Bəs necə rəva bildin,
Yağlar gülə düzdə.

Arazdan bu yan düzdü,
Bitibdi biyan - düzdü.
Göllənib Lələ qanı
Sən də gəl boyan, düzdü.

Dərdi bilən, anan düz,
Düz anlayan, qanan düz.
Hərəyə bir dağ düşdü -
Lələyə də yanan düz.

Arazdan əsən yellər,
Gəyəndən küsən yellər.
Çölündə, çəməyində
Bitirmi süsən, yellər?..

Daşkəsən - Aşıq Humay,
Tuması Abdulla say.
Ruhunda Qurbanisən,
Səsində Aşıq Surxay.

Söz bəzədim boyunca,
Tarix yazdım soyunca.
Şamil, sən sən sən
Gəzdim Araz boyunca.

Hər səsin oxşarı var,
Türk boyu ovşarı var.
Səsdə tarix danışan,
Muğamda "Ovşarı" var.

2021

